

Що пам'ятаю...

Оскільки цей текст не зовсім звичний (у супровід йому додаються картинки), то хочу дати коротке пояснення.

Починаючи з доби Ренесансу, коли монументальні зображення в храмах і палацах доповнились станковими творами, європейське світське мистецтво трималося на чотирьох стовпах: портрет, пейзаж, натюрморт і оголене тіло (звісно ж, жіноче).

Власне, автор є прихильником традиції, а тому хоче розповісти про ці чотири жанри. І про ті, що йому пощастило намалювати з натури, і також ті, які залишилися красивою мрією. Як казав один старий бушмен із південноафриканської пустелі Калахарі, «Я такий молодий, як найпрекрасніше бажання в моєму серці, і такий старий, як усі нездійсненні мрії мого життя»...

Але розповідь почну не в традиційному порядку, а з натюрмортів. Їх було чимало. І просто прекрасних. Щоправда, багатьох предметів і наїдків ви (як, зрештою, і я сам) ніколи не побачите й не скуштуєте. Вони щезли разом із минулим...

Це весна 1944 року. Мені було так добре, так добре, що й не вимовити! Бо надворі тепле сонечко, земля скрізь підсихає. І грязюка вже не загрожує моїм благеньким черевичкам.

На деревах листя ще не закуріло легеньким зеленим туманом. Тільки вилазять світло-зелені листки півників, немов гострі леза ножів. Вилазять із пречорної масної землі.

Мене нарешті випустили на вулицю. Бо і взимку, і від початку весни сидів у хаті. Не було ні доброго одягу, ні взуття.

Будинок, де ми знайшли черговий притулок, нагадував великий куб — усі чотири стіни були точнісінько однакової довжини.

Стояв він на пагорбі й дивно хилився кожною стіною, дерев'яною, обдертою, униз до долини. Але не падав, не розвалювався. У кожній стіні двері, із кожного боку на іншому рівні.

Ми, дітлахи з цього будинку, згуртувались біля південних дерев'яних сходів. Вони вели на вузьку дерев'яну галерею. Хто сміливіший, піднімався вгору сходинками. Залазили на вичовгані лискучі перила й стрімко з'їжджали вниз.

І ось, у самий розпал нашого катання, зарипіли дошки галереї.

І на яскраве сонечко вийшов найповажніший мешканець цього кубоподібного будинку. За спиною його пошепки величали «інтендант». Це перше іноземне слово, що я вивчив. На інтендантові теліпалася гімнастерка. На ногах роздувалися галіфе. Чобіт не було, натомість з-під галіфе визирали не вкриті засмагою білі ноги й кальсони, на гудзиках, а не на шворочках, які ми бачили в поранених солдатів. Ті поранені виходили крізь дірку в паркані та стояли, простягнувши на долонях шматочки сірого мила. Міняли мило на хліб і тютюн. Стояли в сірих байкових халатах, із сіро-жовтими об-

личчями. З-попід халатів виднілися кальсони зі шворками-зав'язками.

Інтендант у правиці тримав світло-жовтий дерев'яний ящик. Його грубо розпиляні дощечки їжачились на всі боки свіжими скабками. У лівиці міцно тримав новісіньку, чистісіньку гімнастйорку.

Він постояв на першій сходинці. Повів головою на всі боки. Покліпав, покліпав очима на сонце. Ступив униз на одну сходинку й сів. Ящик поставив біля себе. Але не рівно, а під нахилом. І нам відкрилося неймовірно, казкове багатство — на дні ящика лежали копчені вобли, наче ковані з червоної міді. А зяберні кришки блищали, наче величезні золоті монети. Крім копчених риб, у ящику до похилого дна притулилася бляшанка з-під свинячої тушонки. Блискуча бляшанка, мов дзеркало, відбивала своїми опуклими боками викривлене зображення копченої вобли й такі ж викривлені, немов закручені, вільхові дощечки.

Грубо розпороте денце бляшанки відгорталось нерівними, гострими краями-лезами. І світилось ізсередини золотим дзеркальним нутром, до якого приліпились розводи білого смальцю. На дні, мов грудочки якихось золотавих самоцвітів, містилися кавалочки консервного желе. Це — що бачили наші очі. А що відчували наші носи? Та нас просто затопило дивною сумішшю запахів копченої вобли, лаврового листа, ледь кислуватого аромату свіжого смальцю.

Не знаю, може, у моїх випадкових друзів запаморочилися голови. Мене той дивний аромат просто наскрізь пробив і неймовірно напружив. Я більше не міг відвести очей від нутрощів вільхового ящика. І водночас бачив (може, у мене тоді був кращий боковий зір?), як інтен-

дант витяг із нагрудної кишені катушку з білими нитками та голкою, застромленою в них. Виявилось, що нитка вже в голці. Мешканцеві лишилося тільки відмотати нитку, обірвати її та зав'язати вузол. І він заходився підшивати білосніжний комірець до вовняної офіцерської гімнастюрки. Шив довгенько, бо робив усе ретельно, по-бабському, але дуже повільно.

Ми всі стояли тихо й дивились на копчених риб і бляшанку. І час від часу хтось сопів носом, утягуючи в себе спокусливі запахи.

Коли служивий скінчив шити, він забрав копчених риб із ящика й повернувся в будинок.

А ящик із бляшанкою лишив на східцях.

Як ми не порізались об гострі краї, я не можу зрозуміти. Просто зараз мені це важко уявити.

Хлопці по черзі видряпували пальцями смалець. Я дуже боявся, що мені не дістануться ті золотаві кульки драглів на дні бляшанки. Моя черга пійшла саме в той час, коли від смальцю не лишилося й сліду. І округинки драглів дісталися мені.

Як бачите, про один зі своїх перших натюрмортів я розповів. Тепер спробую розповісти про краєвид.

Рік 1943, літо. Теплий-претеплий день. По бірюзовій бані неба купками білого диму пропливають світлі хмарки. Від них по землі пробігають такі ж легенькі тіні, тільки фіалкові. Їхній шлях проліг вохристою дорогою і стежками поміж припорошеної золотавим порохом зелені.

Хорол плине блакитним плесом і здається мені широким. І зовсім мене не дивує, що Хорол — річка велика й широка, а я бачу на тому березі людей. З усіма подробицями постави й одягу.

І міст мені видається височенним, і так страшно дивитися на воду, яка там, у глибині, під ним.

Ми перейшли мостом на лівий берег. Тоді нам треба було спуститись із насипу дороги, щоб потрапити луками на Чумацьку вулицю.

Ось ми вже йдемо з бабусею Мінною лівим берегом Хорола. Бабуся відпустила мою руку, і тепер я можу вільно стрибати по зелених мочарах.

Трава зелена-зелена, соковита й тепла. А вода між кущиками трави теж тепла, аж гаряча. І золотаво-коричневого кольору. Тхне болотом і потолоченою рогозою. І скрізь у кущиках густої, неначе емальованої, зеленої трави сяють блакитні зірочки незабудок.

Ми чимчикуємо берегом. Бабуся — теплою, вибитою, вичовганою стежкою. Я — обабіч, по теплих мочаринах. І сонце сяє, пражить на всю силу, хоча ще на обід лише підбивається...

На правому березі рух, галас. Звуки несуться над водою по всій долині річки.

Звуки — незрозуміле гелготання та дзвінкі удари по м'ячу. То німці грають у волейбол. Німці в чорних трусах, а тіла мають рожеві, ніби поросячі. Там, де німці грають у волейбол, очерет скошено. Зарості очерету значно вище по течії. У тих далеких очеретах уже цієї осені ми сидітимемо три дні, ховаючись від поліцаїв. І врятуємося від «мандрівки» в Німеччину...

Наша стежка повертає праворуч, і ми виходимо на луки. У кінці стежки починаються садки, хати й височенні осоки вулиці Чумацької.

Ліворуч, на початку вулиці Чумацької, під височенним осокором стоїть добротний будинок. Ми в ньому винаймаємо куток. Господиня — Міля Василівна. У неї дочка,